

«عوامل فردی و اجتماعی دین‌گریزی جوانان

در عصر حاضر»

فاطمه رضایی^۱

چکیده

دین به عنوان یک مجموعه نظام‌مند، تمام ابعاد زندگی انسان را در بر گرفته و با حرکات و سکنات و رفتار و گفتار انسان، ارتباطی تنگاتنگ دارد. بنابراین گریز از آن به خصوص در ایام جوانی، تبعات جبران‌ناپذیری را به دنبال دارد؛ لذا در این مقاله، ابتدا به تبیین مفهوم دین از منظر علامه طباطبایی و شهید مطهری پرداخته، سپس با معرفی ساحت‌های مختلف دین‌گریزی به بررسی علل فردی و اجتماعی دین‌گریزی جوانان پرداخته می‌شود. پژوهش حاضر با بهره‌مندی از روش کتابخانه‌ای و توصیفی انجام شده است. علل فردی دین‌گریزی در جوانان، شامل گناه و شهوات، جهل نسبت به مسائل دینی، برداشت‌های غلط از دین، اعتیاد به اینترنت، تقلید کورکورانه از چهره‌ها و پیاده‌کردن سبک زندگی غربی و علل اجتماعی دین‌گریزی در جوانان، شامل باورها و اعتقادات والدین، رابطه دوستان و همسالان، عملکرد افراد مذهبی و سیاسیون، رسانه‌ها جمعی و تبلیغات نادرست، بیکاری، شکاف طبقاتی و شرکت زنان در عرصه اقتصاد و کار است.

کلیدواژه: جوانان، دین‌گریزی، عوامل، فردی، اجتماعی.

۱. طلبه سطح دو، مدرسه علمیه حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)، اصفهان، بهار ۱۴۰۳.

fatemehrezaie900@gmail.com

مقدمه

دین، برنامه سعادت و رستگاری را برای آن‌ها مشخص می‌کند و قوانین تکامل اجتماعی را که یک تکامل اکتسابی است از راه وحی بیان می‌کند. دین، یک سازمان وسیع و گسترده فکری، اعتقادی، اخلاقی و عملی است که همه ابعاد زندگی انسان را در بر می‌گیرد.

به نظر می‌رسد در اثر گذشت زمان، این هدیه ارزشمند، گرفتار اعراض و فاصله‌گیری به خصوص از سوی جوانان شده است. به طور کلی، دین‌گریزی، به معنای کاستن از تعهدات و مسئولیت‌های دینی و انحراف از مسیرهای معتبر دینی است.

دلایل دین‌گریزی بسیار پیچیده و متنوع هستند که از میان آن‌ها می‌توان به عوامل فردی و اجتماعی اشاره کرد و در این تحقیق، عوامل فردی و اجتماعی دین‌گریزی جوانان به خصوص در عصر حاضر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

دین‌گریزی، تهدیدی بزرگ برای نسل جوان، محسوب می‌شود؛ لذا، با توجه به اهمیت دین در زندگی انسان و نقش آن در شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی، بررسی علل و عواملی که در دین‌گریزی تأثیر دارند، امری حیاتی است و دین‌گریزی، پیامدهای بد و جبران‌ناپذیری به دنبال دارد.

کم و بیش، پژوهش‌ها و تحقیقاتی انجام شده است که هر کدام به طور جداگانه به بررسی مقوله دین‌گریزی پرداخته‌اند. اختصاراً به چند مورد از آن اشاره می‌شود:

کتاب «دین و دینداری و گریز از دین»، نوشته «عباس عباسی رزگله، تهران، کلید پژوه، ۱۳۹۸ هـ ش»، ضمن تعریف لغوی و اصطلاحی دین، دین‌داری و دین‌گریزی و بیان علت و راه‌های علاقه‌مند کردن و بی‌علاقه‌بودن جوانان به این مقوله، یک پژوهش آماری و اسنادی در مورد جوانان و چرایی انگیزه‌نداشتن آن‌ها نسبت به مسائل دینی و مذهبی از جمله در بین دانش‌آموزان مدارس، دختر و پسر، انجام داده است. در این کتاب سعی شده ضمن بیان دلایل و اثبات عقلی، بعضی موارد و مسائل، تا حد امکان، به سؤالات و شبهه‌های به‌وجودآمده، پاسخ داده شود.

همچنین، در پژوهش «انحراف اجتماعی جوانان در آیین پژوهش‌ها»، از «مسعود گلچین، دوره ۲۸، شماره ۲» سعی شده به چرایی کج‌روی جوانان و شناسایی پیامدهای این انحراف پرداخته‌شود.

«محمد بهرامی»، در مقاله «دین‌گریزی، عوامل و راه‌حل‌ها در پرتو قرآن، فصلنامه پژوهشی قرآنی، ۱۴۰۰ هـ ش» می‌نویسد: مقایسه دین‌گریزی به مثابه یک آسیب اجتماعی با دیگر آسیب‌های اجتماعی، اهمیت درخور توجه این آسیب و نقش ویژه آن در پدیداری دیگر آسیب‌های اجتماعی را، به اثبات می‌رساند؛ به گونه‌ای که فزونی و کاستی دین‌گریزی، بالا رفتن آمار طلاق، اعتیاد و فساد و بزهکاری را در پی دارد و کاهش آن از آمار این گونه آسیب‌ها می‌کاهد.

وجه تمایز نوشته حاضر با دیگر کتب و مقالاتی که در این حوزه است، آن است که در این پژوهش، سعی شده علاوه بر این که نگاه کلی نگرانه را کنار گذاشته و با نگاه جزئی‌نگرانه، از میان عوامل دیگر، فقط به «علل فردی و اجتماعی دین‌گریزی جوانان آن هم در عصر حاضر» می‌پردازد.

مفهوم‌شناسی دین

در زبان عربی برای «دین» کاربردهای مختلفی بیان شده که مهمترین آنها عبارت است از: طاعت و انقیاد، جزاء و حساب و رسم و عادت.^۱

منظور از «دین»، مجموعه دین و شریعت است.^۲

دین واژه‌ای است عربی که در لغت به معنای اطاعت و جزا آمده است و اصطلاحاً به معنای اعتقاد به آفریننده‌ای برای جهان و انسان و دستورات عملی متناسب با این عقاید است.^۳

۱- دین از منظر دانشمندان دین

در تفسیر المیزان در مورد دین آمده است:

«لَا يَدِينُونَ دِينَ اللَّهِ»، ای لا بطبعون» یعنی از دین حق پیروی نمی‌نمایند و به آن گرایش ندارند و یا آن را دین حق تلقی نمی‌کنند.»

۱. راغب اصفهانی، مفردات فی غریب القرآن، ص ۳۲۳

۲. بابائی، برگزیده تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۵۳۳.

۳. مصباح یزدی، آموزش عقاید، ص ۵.

۴. توبه: ۲۹.

اضافه کردن دین بر کلمه حق، اضافه موصوف بر صفت نیست تا معنایش آن دینی باشد که حق است؛ بلکه اضافه حقیقیه است و مراد به آن دینی است که منسوب به حق است و نسبتش به حق این است که حق اقتضا می‌کند انسان آن دین را داشته باشد و انسان را به پیروی از آن دین وادار می‌سازد. دلیل این معنی، نکته‌ای است که از آیه «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا» و آیه «إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ» و سایر آیاتی که در این مقوله نازل شده، استفاده می‌شود.^۴ کلمه دین، از واژگانی است که بیان تعریفی جامع برای آن مشکل و دشوار است. «محمدحسین طباطبایی» و «مرتضی مطهری» که در میان اکثر دین‌پژوهان مورد قبول هستند تعاریف گوناگونی از دین ارائه دادند.

«محمدحسین طباطبایی»، دین را عبارت از یک سلسله باورها و قوانین و دستورهای عملی و اخلاقی می‌داند که پیامبران از طرف خداوند برای راهنمایی و هدایت بشر آورده‌اند و در تعریفی دیگر از او، دین، برنامه الهی برای شناختن خدا و نزدیک شدن به او و رسیدن انسان به سعادت و خوشبختی در هر دو جهان است.^۴

دین از نظر او، نوعی روش زندگی اجتماعی است که انسان اجتماعی به منظور تأمین سعادت در زندگی اتخاذ می‌نماید. از این رو، حقیقت دین، عبارت است از یک رشته اعتقادات درباره آفرینش جهان و انسان و یک سلسله وظایف عملی که زندگی انسان را باید تطبیق دهد. او دین را، روش خاصی در زندگی می‌داند که صلاح دنیا را به گونه‌ای که موافق کمال اخروی و حیات دائمی حقیقی باشد، تأمین می‌نماید.^۵

همچنین می‌توان گفت: دین، یک سازمان وسیع و گسترده فکری اعتقادی اخلاقی و عملی است که همه ابعاد زندگی انسان را در بر می‌گیرد. دین در نظر «مرتضی مطهری»، یک تعریف ثابت و مشخص را برنمی‌تابد؛ بلکه به لحاظ گسترش ابعاد آن از جنبه‌های گوناگون، تعاریف گوناگونی دارد که نشان‌دهنده نگاه همه جانبه مطهری به دین است؛ زیرا در نظر ایشان، دین در تعریف نهایی، باید به عنوان یک ایدئولوژی و برنامه کاملی باشد که بتواند انسان را به کمال و سر منزل مقصود برساند.

۱. روم: ۳۰.

۲. آل عمران: ۱۹.

۳. طباطبایی، المیزان، ج ۹، ص ۳۲۰.

۴. همان، آموزش دین، ص ۹.

۵. طباطبایی، المیزان، ج ۳، ص ۲۹.

چنین دینی، باید دارای مؤلفه‌های اساسی چون برنامه، هدف، معنویت، جامعیت، انگیزش انسانی و معرفت باشد تا بتواند یک دین به معنای واقعی باشد. با این وجود، دین در نزد مطهری، امری مقدس و متعالی است که نمی‌توان آن را در زمره علمی، در کنار علوم دیگر قرار داد.^۱

نتیجه این که، «دین، مجموعه حقایقی هماهنگ و متناسب از نظام‌های فکری یعنی عقاید و معارف، نظام ارزشی یعنی قوانین و احکام و نظام پرورشی یعنی دستورات اخلاقی و اجتماعی است که در قلمرو ابعاد فردی، اجتماعی و تاریخی از جانب پروردگار متعال، برای سرپرستی و هدایت انسان‌ها در مسیر رشد و کمال الهی ارسال می‌گردد.»

۲- انواع دین‌گزیزی

وقتی اصطلاح دین‌گزیزی، استفاده می‌شود مفاهیم مختلفی از آن برداشت می‌شود. در ادامه به ۵ معنا از معانی دین‌گزیزی پرداخته می‌شود:

۲-۱- دین‌گزیزی به نحو مطلق

گاهی لفظ دین‌گزیزی را به کار می‌بریم و منظور ما ترک باورهای دینی و در مرکز آن، خداباوری، معادباوری و یا مواردی از این قسم است.

بنابراین، دین‌گزیزی؛ یعنی باورهای دینی را کنار گذاشتن و انکار آن‌ها.

در این معنا، دین‌گزیز کسی است که اساساً، از سیطره و ساحت دین بیرون رفته و روی به انکار آورده است.^۲

۲-۲- دین‌گزیزی به نحو خاص

معنای دومی که از دین‌گزیزی استخراج می‌شود؛ یعنی از دین خاصی بیرون رفتن و رو به سوی دین دیگر آوردن. به عنوان مثال، وقتی مسلمانی از دین اسلام خارج می‌شود و دین دیگری، مثلاً مسیحیت را انتخاب می‌کند، او را دین‌گزیز می‌نامیم و منظور ما گریختن از دین اسلام است.^۳

۲-۳- دین‌گزیزی به نحو نسبی

۱. مطهری، تکامل اجتماعی انسان، ص ۵۹.

۲. زمانیان، kaabaronline.ir، ۱۴۰۳/۳/۲۰، ساعت: ۰۴:۰۷.

۳. همان.

بیان و علل فردی دین‌گریزی مانند گناه و شهوات، جهل و ناآگاهی نسبت به مسائل دینی، برداشت اشتباه از دین، اعتیاد به اینترنت، تقلید نابجا از چهره‌ها و پیاده کردن سبک زندگی غربی و علل اجتماعی شامل باورها و اعتقادات والدین، رابطه دوستان و همسالان، علم‌کرد غلط بعضی از افراد مذهبی و سیاسی و مسئولین، رسانه‌ها و تبلیغات نادرست، بیکاری، شکاف طبقاتی و افزایش فقر در جامعه و شرکت زنان در عرصه اقتصاد، مطرح گردید.

* قرآن کریم ترجمه ناصر مکارم شیرازی.

* نهج البلاغه ترجمه محمد دشتی.

منابع فارسی:

- ۱- ابن ابی‌الحدید، عبدالحمید، شرح نهج البلاغه، ترجمه غلامرضا لایقی، بی‌جا: نیستان، ۱۳۹۳ هـ ش.
- ۲- ابن شعبه، حسن، تحف العقول، قم: دار الحدیث، ۱۳۹۳ هـ ش.
- ۳- آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه محسن موسوی، قم: دار الحدیث، ۱۳۸۳ هـ ش.
- ۴- بابائی، احمدعلی، برگزیده تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۲ هـ ش.
- ۵- باقرزاده بابل، عبدالرحمان، رهیافت (پاسخ‌های شهید مطهری به پرسش‌های روز)، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۱ هـ ش.
- ۶- خوانساری، جمال، شرح غرر الحکم و درر الکلم، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۶۲ هـ ش.
- ۷- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، تهران: المکتبه المرتضویه لإحياء آثار الجعفریه، ۱۳۸۳ هـ ش.
- ۸- شاکرین، حمیدرضا، پرسش‌ها و پاسخ‌های دانشجویی، قم: معارف، ۱۳۸۵ هـ ش.
- ۹- شکوهی، علی، عوامل و ریشه‌های دین‌گریزی از منظر قرآن و حدیث، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۴ هـ ش.

۱۰- طباطبایی، محمدحسین، المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ هـ ش.

۱۱- _____ آموزش دین، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۹۵ هـ ش.

۱۲- لنسکی، گرهاردایمنیوئل، لنسکی، جین، سیر جوامع بشری. ترجمه ناصر موفقیان، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی (آموزش انقلاب اسلامی)، ۱۳۷۶ هـ ش.

۱۳- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم: دارالحديث، ۱۳۷۷ هـ ش.

۱۴- _____ منتخب میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، چ سوم، قم: دارالحديث، ۱۳۸۴ هـ ش.

۱۵- مصباح یزدی، محمدتقی، آموزش عقاید، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۵ هـ ش.

۱۶- مطهری، مرتضی، انسان و ایمان، تهران، قم: صدرا، ۱۳۶۸ هـ ش.

۱۷- _____ انسان و سرنوشت، تهران: صدرا، ۱۳۶۷ هـ ش.

۱۸- _____ تکامل اجتماعی دین، تهران: صدرا، ۱۳۷۲ هـ ش.

۱۹- _____ مجموعه آثار، تهران: صدرا، ۱۳۹۵ هـ ش.

۲۰- موحندیا، فریدون، عوامل گرایش نسل نوجوان و جوان به فرهنگ بیگانه، تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۲ هـ ش.

۲۱- موسوی خمینی، روح الله، جهاد نفس، جهاد اکبر، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹ هـ ش.

منابع عربی:

۲۲- دیلمی، حسن، ارشاد القلوب، بی‌جا: رضی، ۱۴۱۲ هـ ق.

۲۳- فخر الدین رازی، محمد، تفسیر کبیر، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ هـ ق.

۲۴- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳ هـ ش.

۲۵- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳ هـ ش.

مقالات:

۲۶- احمدی، اکرم، ملایی، محمد، «علل دین گریزی و گرایش نوجوانان به غرب در عصر

حاضر»، ۱۳۹۷ هـ ش.

۲۷- سعیدی، محسن، مهربان، پارسا مهر، دیوبند، فائزه، «رابطه پیوند اجتماعی ایجاد شده

توسط خانواده با خشونت میان فردی نوجوانان پسر در شهر یزد»، نشریه خانواده

پژوهی، ۱۳۸۹ هـ ش، دوره ۶، شماره ۲۱، ص ۷۱-۸۶.

۲۸- شریعت زاده، محمدعلی، «اهداف و راهبردهای دشمن فرهنگی در جنگ نرم علیه

خانواده»، اندیشکده راهبردی تبیین، ۱۳۹۶ هـ ش، ص ۸.

۲۹- منصوری هرسینی، مژگان، «تأثیر اعتیاد به اینترنت بر سلامت روحی و روانی جوانان و

نوجوانان»، رهیافت های نوین در مطالعات اسلامی، ۱۴۰۱ هـ ش، سال چهارم، شماره ۱۱،

ص ۲۸۷.

۳۰- مهدی زاده، شراره، زارع غیاث آبادی، فاطمه، «رسانه و دینداری در میان جوانان»، دو

فصلنامه دین و ارتباطات، دوره ۲۲، شماره ۴۷، ص ۱۷۲ و ۱۴۷

۳۱- هدایت نیا، فرج الله، «الگوی سوم: الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه»، ۱۳۹۵ هـ ش،

ص ۸۴-۸۵.

سایت‌ها:

- ۳۲- <https://alavi.ir>
- ۳۳- <https://basijnews.ir>
- ۳۴- <https://defapress.ir>
- ۳۵- <https://hawzahnews.com>
- ۳۶- <https://manaviyat.ir>